

**FONETIK SATH BIRLIKLARINING TILSHUNOSLIKDA TUTGAN O'RNI:
PEDAGOGIK VA INGLIZ TILI TA'LIMIDAGI AHAMIYATI****Axmadjonov Avazbek***Qo'qon Universiteti, Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi*e-mail: aaxmadjonov77@gmail.com**Yuldasheva Moxinur***Qo'qon universiteti Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi*

4-bosqich talabasi

e-mail: Mokhinuryuldasheva4@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola fonetik sath birliklari va ularning ingliz tilini o'qitishdagi ahamiyati haqida. Til tovushlarining fizik va akustik xususiyatlarini, fonetik birliklar va fonemalar kabi asosiy elementlarni, shuningdek, urg'uning fonetik tizimdagi ahamiyatini o'rganish, til o'rganayotgan talabalarning talaffuz va eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu maqola, tilshunoslikda fonetikaning ahamiyatini anglatib turib, ularning ingliz tilini o'qitishdagi roli haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: fonema, fonetika, fonemalar turlari, tilning akustik va fiziologik tomonlari, urg'u, bo'g'in, fraza, tovush, pedagogika, ingliz tili ta'limi

Аннотация. Эта статья посвящена фонетическим уровням и их значению в преподавании английского языка. Изучение физических и акустических свойств звуков речи, таких основных элементов, как фонетические единицы и фонемы, а также роли ударения в фонетической системе способствует развитию навыков произношения и восприятия на слух у изучающих язык. Статья подчеркивает важность фонетики в лингвистике и объясняет её роль в обучении английскому языку.

Ключевые слова: фонема, фонетика, типы фонем, акустические и физиологические аспекты языка, ударение, слог, фраза, звук, педагогика, обучение английскому языку

Annotation. This article discusses phonetic level units and their importance in teaching English. Studying the physical and acoustic properties of speech sounds, fundamental elements such as phonetic units and phonemes, as well as the role of stress in the phonetic system, helps develop pronunciation and listening skills in language learners. This article highlights the significance of phonetics in linguistics and provides an understanding of its role in English language teaching.

Keywords: phoneme, phonetics, types of phonemes, acoustic and physiological aspects of language, stress, syllable, phrase, sound, pedagogy, English language teaching

Kirish. Fonetik sath birliklari tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u til tovushlarini va ularning ma'no ifodalash jarayonidagi ahamiyatini o'rganadi. Bu til o'rganuvchilar uchun, ayniqsa, ingliz tilini o'rganayotgan talabalar uchun o'ziga xos

qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Ingliz tilida talaffuzni yaxshilash, fonemalarni to'g'ri ajratish va eshitish orqali farqlash talabalar uchun muhim ko'nikmalar hisoblanadi.

Fonetik sath birliklari yordamida o'rganuvchilar ingliz tilining talaffuz qoidalarini va o'ziga xos tovush tizimini o'zlashtirishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "bat" va "bet" so'zlaridagi kichik tovush o'zgarishi ma'noni butunlay o'zgartiradi, bu esa o'rganuvchilar uchun fonemalarni aniq ajratish zarurligini ko'rsatadi. Bu maqola fonetik birliklar yordamida o'rganuvchilar uchun talaffuz va eshitish qobiliyatlarini rivojlantirish usullarini o'rganishga yordam beradi.

Metodologiya. Izlanishning asosiy e'tibori ingliz tili o'rganuvchilarining talaffuz va eshitish qobiliyatlarini yaxshilashda fonetik birliklardan qanday foydalanish mumkinligini o'rganishga qaratildi. Metodologik yondashuv sifatida fonetik sath birliklari — fonemalar, bo'g'inlar, tovushlar va tovush birikmalari — tahlil qilindi, chunki bu birliklar ingliz tilini o'qitishdagi talaffuzni yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Ushbu izlanish davomida fonemalar va ularning o'rganuvchilarga qanday yordam berishi masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Masalan, ingliz tilidagi "ship" va "sheep" so'zlarini aniq talaffuz qilish fonetik farqlarni to'g'ri eshitish orqali amalga oshiriladi. Fonetik birliklarni o'rgatishda, qo'llaniladigan metodlardan biri bo'lib, til va lab harakatlarini o'rgatish orqali ovoz va talaffuzning turli shakllari haqida tushuncha beriladi.

Bo'g'inlar va tovush birikmalarini o'rganish esa ularning talaffuz jarayonida qanday ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Misol uchun, o'qituvchilar ingliz tilidagi "str" tovush birikmalarini alohida o'rgatib, ularning talaffuz qoidalarini talabalarga yetkazishlari mumkin. Shuningdek, intonatsiya va urg'u o'quvchilar uchun talaffuzning ingliz tiliga moslashganligini tekshirishda yordam beradi.

Shunday qilib, ushbu metodologiya talabalarning talaffuz va fonemalarni eshitish orqali ajratish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu esa ularning umumiy ingliz tilini o'zlashtirish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2].

Til tizimini tashkil etuvchi asosiy sathlar quyidagilardir:

Fonetik-fonologik sath.

Lug'at sathi.

Grammatik sath.

Fonetik-fonologik sath til tizimidagi nutq tovushlarini o'rganadi. So'zlar va gaplar fikr almashish jarayonida tovushlar tizimida namoyon bo'ladi. Nutq tovushlarini turli yo'nalishlarda o'rganish mumkin, chunki ular tabiatiga va til tizimidagi funktsiyasiga ko'ra murakkab hodisa hisoblanadi. Fonetika tilning boshqa qismlari va sathlari, masalan, morfologiya, sintaksis, leksika va uslubiyat bilan chambarchas bog'liqdir.

Lug'at sathi asosan so'zlar orqali ifodalanadi. So'zlar insonlarga buyumlar va hodisalarni ifodalash imkonini beradi, gapda esa so'zlar bir-biriga bog'lanib, fikr ifodalashga xizmat qiladi. Lug'at sathi leksikologiya tomonidan o'rganiladi. Leksikologiya so'zning ta'rifini, so'z va predmet, so'z va tushuncha, lug'atning o'zgarishi, so'zlarning o'zaro aloqasi va lug'at qatlamlari kabi masalalarni o'rganadi. So'zning dastlabki ma'nosi va shaklida sodir bo'ladigan o'zgarishlarni etimologiya, lug'atning tuzilishini leksikografiya, so'zning

ma'nosi va rivojlanishini semasiologiya o'rganadi. Frazologizmlar ham leksikologiya bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Tilning lug'aviy tarkibi turli nuqtai nazardan tadqiq qilinishi mumkin. Tarixiy nuqtai nazardan, lug'at o'z so'zlar va o'zlashgan so'zlar qatlamlariga bo'linadi. Har bir tilda o'z qatlam so'zlari bilan birga, o'zlashgan so'zlar ham uchraydi, bu esa tilning mavqei, ijtimoiy-tarixiy jarayonlar va xalqlar o'rtasidagi munosabatlar bilan izohlanadi [3].

Eng kichik grammatik birlik morfema hisoblanib, morfemalardan so'zlar hosil qilinadi. So'zlar esa o'z navbatida so'z birikmalari va gaplar tuzilishida ishtirok etadi. Gap grammatikaning asosiy va yirik birligidir. Gapdan kattaroq birliklar ham mavjud bo'lib, ular murakkab sintaktik birlik, abzas va matnni o'z ichiga oladi [4].

Natijalar. Ushbu tadqiqotda olingan natijalar ingliz tili o'rganuvchilari uchun fonetik birliklarning ahamiyatini yoritadi:

1. **Fonemalar:** Fonemalar, ayniqsa, ingliz tilini o'qitishda muhimdir, chunki ular o'rganuvchilarga tovushlar o'rtasidagi kichik farqlarni tushunishga yordam beradi. Masalan, "bit" va "beat" kabi so'zlardagi tovushlar fonetik birlik sifatida farqlanadi, bu esa o'rganuvchilarning talaffuzni to'g'ri o'zlashtirishiga yordam beradi.

2. **Bo'g'inlar:** Bo'g'inlar talaffuz qoidalarini yodda saqlash va talaffuzni mashq qilish uchun muhimdir. O'qituvchilar bo'g'in tuzilishi va stress qo'yilishi haqida talabalarga ko'proq ma'lumot berib, ularning talaffuzlarini yaxshilashlari mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "re-cord" va "record" so'zlari bo'g'inlarga stress berilishidan kelib chiqib farqlanadi.

3. **Urg'u va Intonatsiya:** Ingliz tilida intonatsiya va urg'u o'rganuvchilar uchun talaffuzda muhim ahamiyatga ega. Har bir so'z va ibora urg'usini to'g'ri belgilash, o'rganuvchilarga talaffuz va gapni to'liq tushunishga yordam beradi. Bu jihatlarni o'rgatish natijasida talabalarda nafaqat talaffuz, balki o'qib tushunish va nutq ko'nikmalari ham rivojlanadi. [2]

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, fonetik birliklarning o'rganilishi talabalarning talaffuz qobiliyatlarini rivojlantiradi va ingliz tilini o'qitishda foydali vosita hisoblanadi. Shuningdek, talaffuzdagi fonemalarning to'g'ri ajratilishi va intonatsiya orqali ma'noni to'g'ri ifodalash imkoniyati oshadi.

Muhokama. Fonetik sath birliklarining o'rganilishi tilshunoslik va til o'rgatish uchun muhim bo'lib, bu birliklarning ingliz tilini o'rgatishda qanday amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Ingliz tilini o'rganayotgan talabalar uchun fonetik bilimlar talaffuzni yaxshilash va eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Misol uchun, ingliz tilida talaffuzdagi fonemalar talabalarning nutqni tushunish qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Talaffuzni o'rgatishda o'qituvchilar fonemalar va bo'g'inlar bilan ishlashlari lozim, chunki bu birliklar orqali so'z va gaplar aniq ifodalanadi. Bo'g'inlar va urg'u orqali o'quvchilarning nutqi va intonatsiyasi yaxshilanadi, bu esa ularning ingliz tilida ifodalanishlarini tabiiy va ravon qiladi.

Intonatsiya va urg'uning o'qitishdagi roli shundan iboratki, u talabalarga nafaqat talaffuzda, balki ma'no berishda ham yordam beradi. Masalan, so'zlar va iboralar ichidagi urg'ular noto'g'ri ishlatilsa, gapning umumiy ma'nosi ham noto'g'ri tushunilishi mumkin.

Bu jihatdan fonetik sath birliklarini tushunish o‘rganuvchilarning nafaqat talaffuz, balki umuman tilni tushunish qobiliyatlarini ham yaxshilaydi. Bundan tashqari, tilni o‘qitish jarayonida fonetik mashqlar va talaffuzga doir mashg‘ulotlar o‘quvchilarga fonemalarning farqlarini aniq his qilish imkonini beradi. Xususan, ingliz tilidagi tovush birikmalarini, masalan, "th" yoki "ch" kabi tovushlarni talaffuz qilishda mashqlar yordam beradi. Shunday qilib, fonetik sath birliklarining tahlili o‘qituvchilarga talabalarning talaffuz va tinglash qobiliyatlarini yaxshilash uchun metodik yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Xulosa. Ushbu maqolada fonetik birliklar, ularning ingliz tilini o‘qitishdagi ahamiyati va pedagogik qo‘llanilishi tahlil qilindi. Fonemalar, bo‘g‘inlar, tovushlar va tovush birikmalari ingliz tilini o‘rgatishda talaffuzni shakllantiruvchi asosiy elementlar sifatida muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, urg‘u va intonatsiya kabi supersegment birliklari tilni o‘zlashtirishda o‘quvchilar uchun nafaqat talaffuz, balki tinglash va tushunish jarayonlarini ham yengillashtiradi. Ushbu tadqiqot orqali fonetik birliklarni o‘rgatish orqali o‘quvchilarning talaffuz va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali metodlari aniqlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sodiqov A., Abduazizov A., Irisqulov M. (1979). *Tilshunoslikka kirish*, O‘qituvchi, Toshkent, 167-178 betlar.
2. Irisqulov M. (1992). *Tilshunoslikka kirish*, Toshkent: O‘qituvchi.
3. Mirtojiev M. (2000). *O‘zbek tili leksikologiyasi va leksikografiyasi*. Tashkent.
4. Xayrullayev X.Z. (2021). *Sath tushunchasi va uning lingvistik tabiati*, "Til, ta'lim va tarjima", Toshkent, 7-20 betlar.
5. Avazbek, A. (2024). THESIS FOR A RESEARCH ON ZONE OF PROXIMAL DEVELOPMENT AND ITS EFFECTIVENESS. Kokand University Research Base, 39-46.